

Верска служба у Војсци Србије

Утицај на оперативну способност војске не остварује се само стручном, војничком и физичком обуком, већ и снажењем духа, морала и патриотске свести, јачањем осећања припадности народу и држави. Право на слободу вероисповести је основно људско право и оно не може бити ускраћено професионалном војнику који војсци приступа својом вољом, а не законском обавезом као раније.

Специјални прилог магазина ОДБРАНА

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Славољуб М. Марковић,
потпуковник

Главни и одговорни уредник
мр Раденко Мутавцић

Уредник прилога
Душан Глишић

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД
Београд
ISSN 1452-2160

Допринос оперативној способности

Омогућавањем слободе вероисповести својим припадницима, свих законски признатих вероисповести, Војска Србије, поред тога што прати трендове савремених армија, и на тај начин остварује утицај на стабилност и безбедност државе. При томе, важно је нагласити да се слобода вероисповести у нашој војсци може остваривати искључиво по сопственој вољи и убеђењу, значи на принципу добровољности, уз уважавање обавеза које проистичу из војне службе.

Обавеза имплементације верске службе у Војску Србије, предвиђена још Законом о Војсци донетим 1. јануара 2008, близу је остварења. У међувремену је прошло више од пет година, донета је и владина Уредба о вршењу верске службе у Војсци, усвојени су потребни подзаконски акти, извршена је селекција кандидата за војне свештенике, односно верске службенике, одређена су њихова формацијска места, подељене надлежности, разрађени начини извршавања њихових многобројних веома одговорних и значајних задатака... Значајних за снажење душе или, војничким речником казано, за јачање морала, чему свака војска, па и наша, заслужено посвећује велику пажњу.

Верска служба у српској војсци није новина, иако је дуже од седам деценија, најблаже речено, била занемарена. Говоре-

САДРЖАЈ

ДОПРИНОС ОПЕРАТИВНОЈ СПОСОБНОСТИ	2
ПОСЕБАН УТИЦАЈ НА МОРАЛ	4
ЗНАЧАЈ ПОМОЋНИКА	9
НА ИЗВОРИШТУ ДУХОВНОСТИ	12
ПЕТ ГОДИНА ВЕРСКОГ ВАСПИТАЊА У ВОЈНОЈ ГИМНАЗИЈИ	16
ИСКУСТВА САВРЕМЕНИХ АРМИЈА	18
СУПРОТСТАВЉАЊЕ ЗЛУ СИЛОМ	20
УЛОГА ВЕРЕ У ЖИВОТУ ВОЈНИКА	23
ДУХОВНА БРИГА	25

Генерал-мајор Слађан Ћорђевић

ћи о значају верске службе у Војсци Србије и њеном поновном увођењу на нашим просторима, начелник Управе за људске ресурсе Генералштаба (Ј-1) генерал-мајор Слађан Ћорђевић истакао је да се тиме реализује уставно право припадника Војске на слободу вероисповести.

– Поштујући уставну одредбу о одвојености државе од цркава и верских заједница, у Војсци Србије на тај начин желимо да искористимо значајне потенцијале једног значајног сегмента друштва и у војној средини, у корист повећања оперативних способности Војске. Није реч о пуком мисионарењу, већ о поштовању права на слободу веровања припадника Војске и о успостављању новог алата командовања, војнички речено, верске функције. Омогућавањем слободе вероисповести својим припадницима, свих законски признатих вероисповести, Војска Србије, осим што прати трендове савремених армија, и на тај начин остварује утицај на стабилност и безбедност државе. При томе, важно је нагласити да се слобода вероисповести у Војсци може остваривати искључиво по сопственој вољи и убеђењу, значи на принципу добровољности, уз уважавање обавеза које проистичу из војне службе – рекао је генерал Ћорђевић и напоменуо да је садашњи ниво имплементације верске службе достигнут, између осталог, радом и залагањем, посебно, бившег државног секретара у Министарству одбране Игора Јовичића, који се веома ангажовао у области нормативно-правног уређења, као и доскорашњег начелника Управе за људске ресурсе Генералштаба пуковника Петра Бошковића, који је иницирао и убрзао њену реализацију. Креирањем модела, израдом подзаконске регулативе и коначном имплементацијом верске службе руководио је пуковник Стевица Карапанџин. ■

Посебан утицај на морал

Предавањима и беседама војни свештеници, односно верски службеници, између осталог, пружаће значајан допринос оживотворењу одредаба Кодекса части припадника Војске. Војни свештеници ће морати да буду способни да пруже помоћ припадницима наше војске у решавању одређених етичких недоумица – како да у конкретној ситуацији препознају разлику између добра и зла и да се злу супротставе силом. Организација предавања и беседа о духовно-моралним темама и поклоничких путовања су делатности које ће остваривати посебан утицај на морал припадника система одбране.

Пуковник
Стевица
Карапанџин

Пуковник Стевица Карапанџин, начелник Одсека за веру у Управи за људске ресурсе Генералштаба, наглашава да су се ступањем на снагу Закона о Војсци 1. јануара 2008. и доношењем Уредбе Владе Србије о вршењу верске службе у Војсци, 24. марта 2011, стекле законске претпоставке за ближе уређење те области и практично остваривање слободе вероисповести припадника Војске. Протекло време искоришћено је за проучавање искустава с верском службом српске и југословенске војске из 19. и прве половине 20. века. Такође, у међувремену су проучена и искуства великог броја савремених армија.

Према плану, верска служба у Војсци организује се на свим нивоима командовања, у школским и здравственим установама. На стратегијском нивоу, у Генералштабу Војске Србије, позициониран је функционални носилац верске службе, док на оперативном нивоу њени органи имају, пре свега, координирајућу улогу. На тактичком нивоу органи верске службе, односно војни свештеници и њихови помоћници, подофицири, биће у командама бригада и појединих батаљона. Основна организациона јединица верске службе на оперативном и тактичком нивоу јесте група, коју сачињавају најмање један војни свештеник и најмање један његов помоћник. Сваки војни свештеник, односно капелан и имам, има помоћника.

Колико ће у Војсци Србије бити војних свештеника, односно верских службеника појединих вероисповести, зависи од броја верника у њој, при чему је, према речима пуковника Карапанџина, за мањинске вероисповести заступљен принцип позитивне дискриминације.

– Веома је важно истаћи да је организација верске службе конципирана тако да се не угрожавају унутрашње устројство и организација цркава и верских заједница, односно права локалних (парохијских) свештеника. Приликом разраде модела верске службе, оживотвореног поменутом уредбом и споразумима који су потписани између Министарства одбране и седам традиционалних цркава и верских заједница, томе је посвећена посебна пажња – напомиње пуковник Карапанџин.

Делатности

Делатности верске службе, сходно Закону о црквама и верским заједницама, подељене су у две велике групе. То су богослужбене делатности и остале верске делатности. Богослужбене делатности обухватају вршење богослужења

Верска служба у Војсци Србије

и верских обреда. Подзаконском регулативом не уређује се начин њиховог обављања, каже пуковник Карапанџин, већ само услови под којима ће у Војсци Србије бити вршени.

– Начин њиховог обављања већ је дефинисан и аутономним прописима и учењима црква и верских заједница, као и вишевековном праксом. У Војсци смо их класификовали на стална, повремена и пригодна богослужења и обреде. Стална обухватају јутрење, вечерње, молитве часослова и намазе. Повремена богослужења су свете литургије, мисе и цуме. Пригодна богослужења и обреди су: свете тајне, молепствија, молебани, благосиљања, благодарења, освећења, опела, парастоси, литије, помени које служе војни свештеници Српске православне цркве, односно сакраменти, благослови, благословине, укупи, помени које служе војни капелани и мевлуде, илахије, акике, ценазе, помени–рахмети, које предводе војни имами – набраја пуковник Карапанџин.

Кад је реч о задацима припадника верске службе у систему одбране новина су остале верске делатности, које ће војни свештеници обављати у улози штабних официра. Те верске делатности обухватају учешће у планирању богослужбених и осталих верских делатности, анализе и извештавања, саветовање команданта (начелника или директора) јединице или установе о верским питањима, организацију предавања и беседа о духовно-моралним темама и поклоничких путовања, опремање богослужбених простора покретним стварима, богослужбеним предметима и литера-

туром, надгледање рада војних свештеника, односно верских службеника своје традиционалне цркве, односно верске заједнице, и њихових помоћника у потчињеним командама. Ту је и њихово ангажовање у припремама за извршење сложених задатака јединица, као и на предузимању мера у превенцији ванредних догађаја, неприлагођеног понашања и негативних појава. Наравно, у остале делатности верске службе спада и сарадња с органима за морал и психолозима команде јединице или установе у реализацији морално-психолошких припрема, сарадња с осталим органима команде јединице или установе у организовању верских обреда поводом прослава државних, војних и верских празника и обележавања годишњица значајних догађаја из периода ослободилачких ратова Србије, сарадња с војним свештеницима, односно верским службеницима истог нивоа, као и сарадњу с локалним свештеницима, односно верским службеницима, пастирско-саветодавни рад, оснивање црквеног хора...

Двојак положај

Кад је реч о положају војних свештеника и верских службеника, пуковник Карапанџин напомиње да су они хијерархијски потчињени командантима (начелницима, директорима, управницима) јединица, односно установа. У области канонског права и аутономног права традиционалне цр-

Параклис у Војномедицинској акадeмји

кве, односно верске заједнице којој свештеник припада, у погледу вршења богослужења и верских обреда биће одговорни својој цркви, односно верској заједници.

– То значи да ће они, поред припадности хијерархијској структури Војске Србије, бити уједно и клирици цркава и верских заједница. Из тога проистиче принцип њихове двојке функције. Они су и духовници и штабни официри. Свесни смо да ће због тога бити изражена и потреба већег разумевања и хармонизације принципа њихове двојке функције, односно спречавања евентуалних сукоба командовања и аутономних прописа традиционалних цркава, то јест

ПОЗИТИВАН УТИЦАЈ

Несумњиво је да ће војни свештеници, односно верски службеници, с хијерархијске позиције на којој ће се налазити, моћи да остварују значајну улогу у снажењу војничког морала, храбрости, душевног и духовног здравља припадника војске. Управо та могућност испољавања снажног уплива на обликовање укупног моралног профила и јачање духовних и моралних вредности и мотивације јединица и појединаца, њихов евидентан значај у неговању војничких врлина и патриотизма, као и у обликовању грађанске одговорности, чини војне свештенике, односно верске службенике незаобилазним и активним чиниоцем од позитивног утицаја на оперативне способности. Својим радом у јединици војни свештеници, односно верски службеници, оствариваће и утицај на јачање кохезивности војних колектива и, што је посебно важно, осећаја за бригу о људима код претпостављених. Пред њих ће бити постављан и захтев да непрекидно испољавају васпитни утицај на припаднике Војске Србије – вернике цркве, односно верске заједнице којој припадају и да их личним примером уче да се вера првенствено потврђује делима.

верских заједница и обавеза које произилазе из тог односа заснованог на моделу кооперативне одвојености. Најважнији предуслов успеха целог пројекта јесте да војни свештеници, односно верски службеници, својим животом у врлини, часним поступањем у служби и ван ње, личним примером и одговорним обављањем дужности, свакодневно улажу напоре како би, у исто време, представљали огледало вредности које негују како војна професија, тако и традиционална црква, односно верска заједница којој припадају – наглашава пуковник Карапанџин.

Кроз предавања и беседе војни свештеници, односно верски службеници, између осталог, имаће могућност да пруже значајан допринос оживотворењу одредаба Кодекса части припадника Војске. Кроз поклоничка путовања, поред обилазака светиња и значајних историјских споменика, значајни су и обиласци војничких гробаља и места великих страдања припадника војске током историје и служење помена у тим приликама.

– Војни свештеници ће морати да буду способни да пруже помоћ припадницима Војске Србије у решавању одређених етичких дилема, како да у конкретној ситуацији препознају разлику између добра и зла и да се злу супротставе силом, што је и једна од обавеза дефинисана нашим Кодексом части. Организација предавања и беседа о духовно-моралним темама и поклоничких путовања су делатности које ће остваривати посебан утицај на морал припадника Војске Србије – каже пуковник Карапанџин.

Под будним оком команданта

Делатности верске службе, војни свештеници ће организовати под непосредном контролом команданата и у

Посећа кадеџа манастиру Сџуденица

оквирима њихове замисли, али уз једновремено испољавање повратног утицаја на етичност одлучивања и очување хуманитарних аспеката командовања и руковођења. Неће моћи да испоље утицај на изрицање дисциплинских мера, нити ће моћи да се ангажују у спровођењу извиђајног или истражног поступка. Достављаће командантима информације, запажања и предлоге у вези са остваривањем слободе вероисповести, морала и мотивације, али без података до којих ће долазити приликом исповести, а који би могли да открију идентитет лица над којим је исповест извршена.

С те позиције имаће и обавезу омогућавања услова за остваривање слободе вероисповести и оним припадницима јединице где нема свештеника или верског службеника његове вероисповести. Имаће обавезу да испољавају утицај на командовање, ради спречавања евентуалних појава дискриминације или привилегија припадника Војске Србије због њихових верских уверења, или њиховог непостојања. Такође, обухватаће и елиминисање поступака и изјава припадника Војске увредљивих по верска осећања других, као и покушаје утицаја на друге припаднике да промене веру.

Како они могу да помогну у решавању појединих практичних питања живота и рада припадника јединице, питали смо пуковника Карапанчина.

– Пре свега кроз већ поменути пастирско-саветодавни рад, који ће војни свештеници, односно верски службеници спроводити у сарадњи са војним психолозима. Реч је о широкој и, за сада, недовољно истраженој области могуће сарадње, с изузетном перспективом. Та сарадња спроводиће се ради пружања психолошке помоћи на духовним основама и то обједињавањем савремене психологије и психотерапије и исцелитељних могућности вере, али уз јасно дефинисане границе у надлежностима, методама и организацији.

Овакав начин ангажовања војних свештеника, односно верских службеника, као својеврсне духовне надградње световног психолошког разумевања и решавања проблема припадника Војске Србије и чланова њихових породица, насталих обављањем војне професије, биће усмерен ка отклањању последица стреса, страха, посттрауматских стресних поремећаја, депресија, злоупотреба психоактивних супстанци, проблема у браку, бола насталих при растајању и губитку, психичких проблема који настају у старости, осећаја ниже вредности и депривације и проблема идентитета. Тежиште њихове активности биће усмерено на припаднике наше војске који су у мисијама, али и на оне који, традиционално, теже помоћи свештеника или верских службеника, а то су људи на смрти, терминални болесници, они који су на издржавању казне, или припадници Војске с тешким или тежим породичним и здравственим проблемима. Социјално окружење тих припадника Војске Србије биће, тако-

ђе, поље интересовања војних свештеника. Важну улогу имаће и приликом смрти војних лица, у ситуацијама врло тешким по њихове породице.

Учешће у мисијама

Говорећи о улози војних свештеника и верских службеника у јединицама, пуковник Карапанчин је истакао да ће они учествовати и у припремама за извршење сложених задатака, као што су оне за упућивање у мисије, пре, у току и након учешћа, што подразумева и само њихово учешће у мисијама Војске. Учествоваће и у примарној, секундарној и терцијарној превенцији ванредних догађаја, неприлагођеног понашања и негативних појава. Због тога ће морати да буду укључени и у рад примарних ментално-хигијенских тимова на свим нивоима њиховог организовања. С аспекта учења своје вере и етичких норми које из ње проистичу, испољаваће утицај на јачање свести припаднике Војске Србије о погубности чина самоубиства, али и учествовати у превенцији деловања секти и култова у војној средини. Такође, ангажоваће се и на сузбијању појава зависности од алкохола, злоупотребе психоактивних супстанци и појавама злоупотревања, сексуалног узнемиравања, коцкања, крађе, туче и слично, каже пуковник Карапанчин.

Из набројаних задатака видљива је њихова велика одговорност. Како су бирани кандидати за војне свештенике, односно верске службенике?

– Кандидати су се јавили на конкурс и бирани су под истим условима, важећим и за сва друга лица, која се из грађанства примају у статус официра, а немају завршену Војну академију. Међутим, за војне свештенике, односно верске службенике постоји и додатни услов, а то је да имају позитивно мишљење своје цркве, односно верске заједнице, што је за Војску гаранција да испуњавају канонске услове. Треба рећи и то да је иначе строгу и степеновану селекцију

У манастиру Жича

прошла тек четвртина од укупног броја пријављених кандидата. Њихово оспособљавање за официре, што представља последњу степену у процедури пријема у статус професионалног припадника Војске Србије и добијања официрског чина, планирано је да отпочне после васкршњих празника, а обухвата тематику која им је потребна ради успешног обављања послова штабних официра. То су теме из којих ће изучавати стратегијска и доктринарна документа, функционалну организацију Војске, штабне процедуре, али и војну етику и војну психологију. У мањем обиму имаће и практичне садржаје из предмета војна топографија и стројева обука. С врстама личног и колективног наоружања и војне опреме биће упознати, али информативно и теоријски, јер се ради о припадницима Војске који неће дужити и користити оружје.

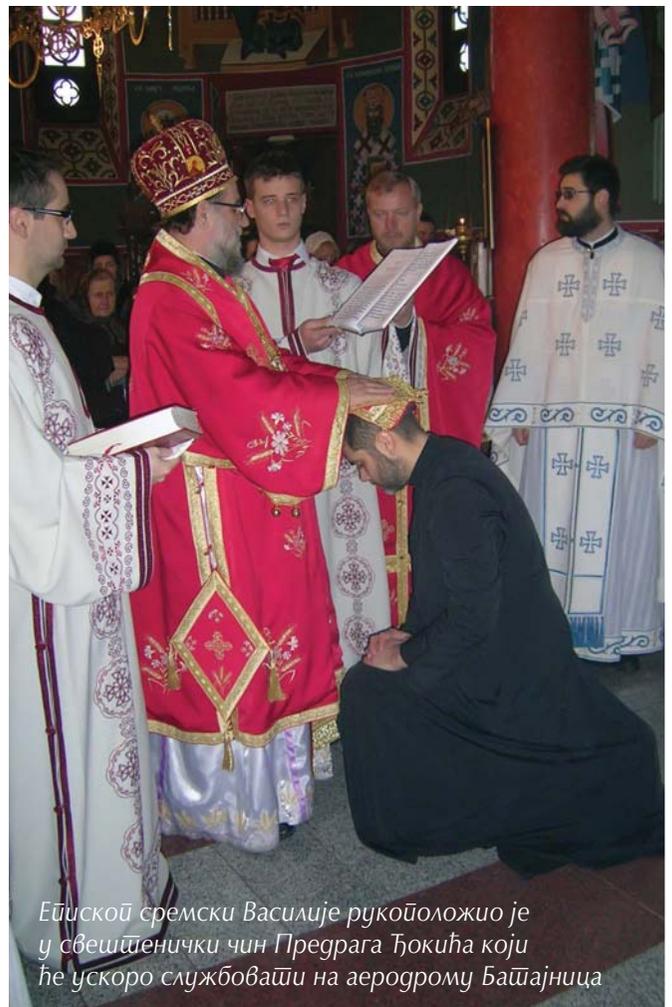
Статус официра војним свештеницима и верским службеницима додељен је, између осталог, да би им најфикаснији начин биле решене припадности, да би се избегле слабости које смо уочили изучавајући искуства Краљевине Југославије, али и да бисмо постигли максималан позитиван ефекат њиховог ангажмана, рекао је пуковник Карапанџин. Због тога што се ради о специфичној категорији лица, која подлежу и канонским прописима цркве или верске заједнице којој припадају, статус војних свештеника, односно верских службеника, као официра, има и одређене специфичности. Они не носе и не употребљавају оружје, функцију командовања обављају једино над својим помоћницима, а уз то обављају и функцију саветника команданта. Не могу бити позвани да сведоче о чињеницама и околностима које су сазнали приликом исповести и не могу бити ангажовани у планирању и извођењу психолошких операција, у пословима судије поротника, саветника из области одбране и спровођењу извиђајног или истражног поступка.

Поред тога, у специфичности њиховог статуса спада и искључиво право на начин обављања богослужбених делатности током којих не могу бити ометани. Они не могу бити приморани да врше верски обред који је у супротности с аутономним прописима цркве, односно верске заједнице којој припадају, нити могу бити позвани на одговорност од претпостављеног старешине због начина обављања богослужбених делатности у Војсци, ако се верски обред обавља у складу с прописима.

За разлику од других припадника Војске, могу носити краћу неговану браду, а кад је реч о одећи, односно униформи, носе одећу вероисповести којој припадају док обављају богослужбене делатности, а у осталим приликама униформу Војске Србије. Једна од специфичности је да ознаку своје специјалности носе на свим врстама униформи, ословљавају се према чину који имају у својој традиционалној цркви, односно верској заједници и у случају лишавања слободе војног свештеника, односно верског службеника, команда јединице, односно установе у којој је на служби одмах обавештава његову цркву, односно верску заједницу. ■

БОГОСЛУЖБЕНИ ПРОСТОР

Војни свештеници, односно верски службеници, богослужења и верске обреде обављаће, начелно, у богослужбеним просторима. Богослужбени простор одређује командант касарне на предлог војног свештеника, односно верског службеника и он је неповредив. Намена му се може променити само уз сагласност војног свештеника, односно верског службеника. Одржавање богослужбених простора у инфраструктурном смислу и опремање покретним стварима опште намене у надлежности је јединице, односно установе. Цркве и верске заједнице ће преко војних свештеника, односно верских службеника, бити у обавези да обезбеђују богослужбене предмете и литературу и да унутрашњост богослужбених простора уређују у складу са аутономним прописима и из својих средстава. Богослужења и верски обреди, у одређеним ситуацијама и уз одобрење, моћи ће да се обављају и ван богослужбеног простора.

Епископ сремски Василије рукојоложио је у свештенички чин Предрага Ђокића који ће ускоро службоваати на аеродрому Бајшатица

Верска служба у Војсци Србије

Катедрала Кристиа краља у Београду

Значај помоћника

У организацији и спровођењу верске службе у Војсци Србије значајну улогу имаће и подофицири, помоћници војних свештеника и верских службеника. Планирано је да сваки војни свештеник (верски службеник) има свог помоћника, подофицира. Они ће током богослужења и верских обреда обављати послове који, сами по себи, не представљају богослужења и верске обреде, али су услов да би се они вршили у складу с аутономним прописима традиционалних цркава и верских заједница.

Иако ће верска служба практично заживети тек после обуке војних свештеника, односно верскихслужбеника изабраних на недавном конкурс, њихови помоћници су већ одрадили добар део обавеза. Откако су постављени на дужност, они су остварили сарадњу с локалним свештенством у срединама у којима су распоређени, оспособили одређени број богослужбених простора и припремили канцеларијски простор за себе и своје шефове, изабране војне свештенике, капелане и имаме и тако припремили терен за почетак реализације верске службе у Војсци.

Планирано је да сваки војни свештеник (верски службеник) има свог помоћника, подофицира. Они ће током богослужења и верских обреда обављати послове који, сами

Горан Јокановић

по себи, не представљају богослужења и верске обреде, али су услов да би се они вршили у складу с аутономним прописима традиционалних цркава и верских заједница. Дакле, они неће богослужити, већ само помагати војним свештеницима, односно верским службеницима. Помоћници војних свештеника током богослужења и верских обреда обављаће послове типикара, протопсалата, појаца, чтеца и црквењака, што обухвата одређивање поретка службе и старање о правилности њеног вршења, читање делова из богослужбених књига и црквених посланица, руковођење певницом и певање песама дефинисаних поретком богослужења и верског обреда, уређивање и усклађивање антифонског појања у условима коришћења две певнице, послуживање војном свештенику у олтару, обављаће звоњење, припрему и приношење кадионице, паљење и гашење свећа, ношење чирака и свећа током малог и великог входа, као и крстова, икона, барјака и рипида током литија.

Помоћници војних капелана обављаће послове аколита, министраната, читача, тумача и певача, што обухвата припрему олтара и литургијских предмета, послуживање војним капеланима у литургијском слављу у функцији литургијског пратитеља, приношење хостију и вина, доношење ампулица и мисала, звоњење звонцем, ношење крстова, еванђелистара, свећа и кадионица, читање делова из богослужбених књига, певање одређених мелодија између читања, поделу причести по налогу војних капелана и давање потребних разјашњења и упутстава верницима у вези еухаристијског славља. Помоћ-

ници војних имама ће обављати послове мујезина, што, између осталог, подразумева и учење молитви (намаза) у деловима обреда у којима је аутономним прописима Исламске заједнице Србије дефинисано да их врше мујезини.

Иван Ганић

борбеног осигурања места вршења обреда и лична заштита војних свештеника, односно верских службеника, који неће дуговати и носити оружје.

У разговору са њима сазнали смо и како су се припремали за нове дужности.

– Улога помоћника војног свештеника је веома битна – каже старији водник Иван Ганић, који напомиње да није реч само о дужности, или службеној обавези, већ и о животном опредељењу. – Поред свакодневних задужења у канцеларијском пословању, обављању службене преписке, послова из области финансијске и логистичке подршке и низа других обавеза, које извршавамо као припадници Војске, ми помажемо, односно саслужујемо војном свештенику у реализацији богослужбених делатности, то јест обављању богослужења и верских обреда. За такву дужност свакако треба имати дара, воље и љубави, како би се сви задаци успешно извршавали. Посебан значај свог места и улоге, али и других помоћника војних свештеника, видим у сталној сарадњи и координацији с главним подофицирима, а све у сврху унапређења не само нивоа остваривања слободе вероисповести, већ и подршке командовању и укупне бриге и рада са људима у Војсци Србије – каже старији водник Ганић.

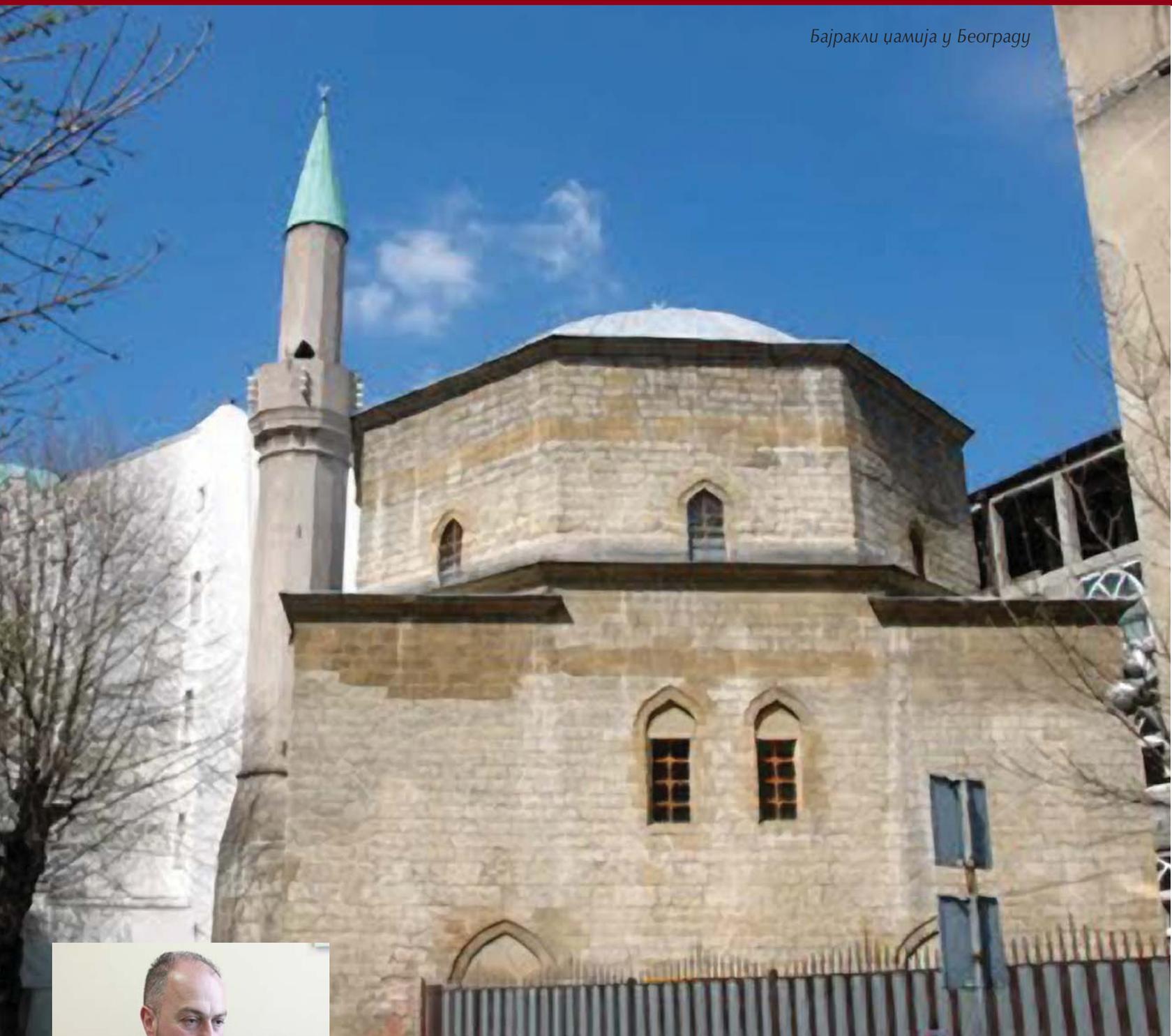
Помоћник војног имама старији водник прве класе Елвир Смаилагић каже да су у току припреме за преуређење два богослужбена простора за припаднике исламске вероисповести.

– Један је у гарнизону Београд, а други у гарнизонском месту Нови Пазар, где се и налази највећи број припадника Војске Србије исламске вероисповести. Простори се уређу-

Приликом реализације осталих верских делатности помоћници војних свештеника, односно капелана и имама, обављаће логистичке, административне, оперативне, финансијске и све друге послове којима се обезбеђује подршка вршењу делатности верске службе. По питању опремања и уређења богослужбених простора обављаће послове рачунопологача. Током учешћа у борбеним дејствима њихов основни задатак ће бити организација

Верска служба у Војсци Србије

Бајракли џамија у Београду

Елвир Смаилагић

ју и опремају средствима опште намене у надлежности Војске, а богослужбене предмете и литературу обезбеђује Исламска заједница Србије – истиче помоћник војног имама Елвир Смаилагић.

За обављање нове дужности и многобројних

специфичних задатака спреман је и заставник Горан Јокановић помоћник војног капелана:

– С обзиром на то да војни свештеници и верски службеници обављају веома одговорне духовне задатке, ни ми, њихови помоћници, не можемо да пренебрегнемо бригу о личном примеру и његов значај током вршења наше одговорне дужности. Чињеница да је за дужност помоћника војног свештеника, односно верског службеника, одабран тек сваки девети за ту дужност пријављени подофицир, обавезује на максималну посвећеност дужности које нас очекују. ■

На изворишту ДУХОВНОСТИ

Немерљив је допринос посета историјским и духовним центрима и верске наставе у Војној академији и Војној гимназији, не само за богатије духовно и професионално образовање питомаца и ученика већ и за очување народне традиције и развијање љубави према држави, народу и војсци којој припадају

Споразум између Војне академије и Одбора за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке потписан је 7. октобра 2008. године. Извор тог споразума био је почетак предавања из православног катехизиса у Војној гимназији, на основу *Закона о увођењу верске наставе* и грађанског васпитања у основне и средње школе у Србији.

– Кадети су тада били ускраћени и ми смо настојали да ту неправду на неки начин отклонимо. Може се слободно рећи да смо понели луч верског живота, па и верске службе у Војсци Србије. Тадашња Управа за војно школство видела је у споразуму са Архиепископијом београдско-карловачком могућност да и кадети добију верско образовање. Тај споразум је, између осталог, прецизирао област верског образовања и васпитања кадета Војне академије, који од тада, поред војног и општег образовања, имају могућност да се образују и духовно. Наравно, они који то желе, рекао је потпуковник Светозар Василески.

Тај вид образовања подразумевао је предавања, веома посећена, којих је некада било и десет годишње, а сада је тај број сведен на четири или пет. Обично је на њима присутно око 200 кадета. – каже потпуковник Светозар Василески са Војне академије.

– Приликом недавног потписивања споразума, којим смо, у ствари, продужили важеће постојећег спора-

зума, предвиђено је да кадетски парламенти Универзитета одбране и Војне академије имају могућност избора тема за предавања. Једно од њих било је и веома посећено предавање о 17 векова Миланског едикта.

Споразум о сарадњи

Оцењујући квалитет верског живота у Војној академији, потпуковник Василески, референт за односе са јавношћу, истакао је да споразум о сарадњи између Војне академије и Одбора за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке представља израз добре вишегодишње сарадње и доприноси квалитету наставе у Војној гимназији и Војној академији, као и очувању народне традиције и духовности.

– Ове године, 8. маја, у Војној гимназији ће се свечано обележити пет година од потписивања споразума и увођења православног катехизиса што представља прилику да се упознамо са свим садржајима верског живота и духовне праксе у тим војним образовним установама, развијене током пола деценије – каже потпуковник Светозар Василески.

Други облик верског образовања на

Војној академији јесте организација поклоницких путовања у Србији и у иностранству. Та поклоницка путовања, како се показало, имају огроман значај, не само на духовном већ и на образовном плану. Током године организују се четири поклоницка путовања за кадете Војне академије и ученике Војне гимназије, за сваку класу по једно. На тим путовањима, поред духовне компоненте, видљива је и војничка, компонента националне традиције, историје, културе нашег народа и војске... Годишње од 150 до 200 кадета оде на поклоницка путовања, што је, негде, до 20 одсто укупне популације. Ако се ту укључи путовање у Хиландар, онда је проценат и већи. Поклоницка путовања највише импресионарају кадете, јер имају велику вредност са аспекта духовности, али и очувања традиција српског народа и државе.

Кад је реч о путовању у Хиландар, неизбежно се јавља помисао на оно прво поклоницко путовање припадника војске, тада још Војске Југославије, у пролеће 2002.

године. Тадашња посета Хиландару остаће забележена као историјски догађај, не само за припаднике војске већ и за манастирску братију која је угостила педесеторицу униформисаних официра из Србије. Догађај без преседана у вишевековној историји једног од најважнијих средишта православља, свакако центра српске духовности. Интересовање за то поклоницко путовање било је огромно, сећа се пуковник Борислав Гроздић, професор Војне етике у Војној академији, тада организатор путовања.

– Много је искушења било, много је препрека које смо пребродили, јер је постојала силна жеља да, после свих страхота и патњи које смо као војници преживели током ратних година, најзад посетимо колевку српског православља. Чак и на пристаништу у Уранополису, с кога смо бродом кренули за Свету гору и манастир Хиландар, нисмо могли да верујемо да смо тако близу крајњем одредишту,

ПРВИ ПУТ У РУСИЈУ

Ове године организују се три поклоницка путовања у иностранство и једно у Србији, па ће кадети Војне академије и ученици Војне гимназије имати прилику да обиђу православне светиње у Русији, Манастир Хиландар и српска светилишта на острву Крф. Отворена је могућност да се кадети Војне академије прикључе гимназијалцима на њиховим путовањима по Србији, односно обиласцима манастира Жича, Студеница, Раваница, Соко и путовање под Острог. Све те активности реализују се на добровољној основи.

Посећа манастиру Хиландар 2002. године

Верска служба у Војсци Србије

*Крштење ученика Војне гимназије
на Светој Гори*

циљу тог нашег историјског путовања. Данас то све изгледа једноставно, али тада није било тако. Био је то почетак једног духовног препорода, ми смо то видели као клицу будућег верског живота у војсци. Поклоничка путовања у томе имају велику, изузетно значајну улогу. Један духовник је лепо рекао да свако поклоничко путовање, уколико није и покајничко, није ни поклоничко. У прилог тих речи свакако иду и многа чуда, многи изненађујући догађаји који су се одиграли пре, током и после тог путовања. Сведочења о том првом путовању не могу да заобиђу многа крштења која су се тада догодила, многи су тада „преумили“, што се каже, многи су остали фасцинирани светошћу којом манастир зрачи, многи су тада обећали да ће доћи поново. Зна се, од давнина, да онај ко једном посети Хиландар никад га не посети само једном. Други пут обавезно дође са сином, са братом, оцем, са људима које највише воли – каже пуковник Гроздић.

Те прве године организовано је пет поклоничких путовања у Хиландар. Интересовање припадника Војске било је огромно и наредних година, потреба да се посети тај центар српске духовности нарастала је из године у годину, са сваким новим путовањем.

– Много пута сам се уверио у моћ и снагу коју Хиландар даје српском народу. Легенде кажу да када у Хиландару има мање од двадесет монаха, Србију очекују

тешки дани, глад, ратови, буне, а како се повећава број монаха, побољшава се и ситуација у земљи. По повратку у Србију сви они који су имали прилику да обиђу хиландарске светиње, данима о томе причају, фасцинирани тамошњим догађањима, чудима и откровењима. А то је, између осталог, циљ поклоничких путовања, на којима много тога доживљавамо другачије. Има ли ишта лепше него кад своја искуства с тих путовања, с обиласка светих места, преносимо онима који нису имали прилику да их обиђу, да буду тамо где су се одвијале значајне битке, где је настајала и снажила се вера наших предака – каже пуковник Гроздић.

Поклоничко путовање у Хиландар прилика је да се обиђе раскошна уметничка заоставштина народа чија је земља толико пута пустошена да је мало тога могло у њој да опстане. У Хиландару се чувају многи богослужбени предмети, изузетно вредне иконе, непроцењива дела зидног сликарства, оригиналне повеље српских владара, значајни рукописи српске средњовековне књижевности и културе. Ту, у манастирским одајама, чувају се први примерци ћириличних књига, штампаних у 15. и 16. веку, турски фермани, исписани на пергаменту, оснивачке повеље Манастира Хиландар, потписане печатима византијског императора Анђела, Симеона Немање, Светог Саве, краља Милутина, кнеза Лазара... ■

Пет година верског васпитања у Војној гимназији

Од увођења православног катехизиса, у Војној гимназији успостављена је традиција поклоницких путовања, на којима се деца на другачији начин упознају са историјом, и прослављања школске славе Светог Саве, по православним канонима, када се реже славски колач, пали славска свећа, а ученици који желе да учествују у том обреду имају прилику да покажу шта су научили на часовима

Отац Јован Бабић некада је био ученик Војне гимназије и студент Војне академије. Игром случаја, рећи ће атеисти, од увођења верске наставе у Војној гимназији нашао се у улози наставника православног катехизиса ученицима првог разреда. Данас верску наставу ученици похађају током целокупног школовања, једном недељно по један наставни час. Искуства оца Јована драгоцене су у анализи почетка имплементације верског живота у војсци и војним установама.

– Прошло је пет година откако је у Војну гимназију факултативно уведен предмет верског васпитања. Имали смо, на самом почетку, велика очекивања, јер је интересовање дечака, ученика Војне гимназије, било огромно, они су још тада истицали да желе да сазнају што више о православној хришћанској вери, о њеним темељним принципима, није им било довољно што, како су тада говорили, иду у цркву само уочи породичне славе, за Ускршње или Божићне празнике, како је то најчешће у српским породицама. Војна гимназија је основана 1970. године и катихетску, односно верску наставу није имала све до 2008, дакле готово четири деценије. Први пут у историји те школе организован је такав вид наставе, зато је за све нас то било нешто ново, пуно испита и искушења, иако су то била деца рођена деведесетих година, неоптерећена идеологијом комунизма и атеи-

зма, била су то деца отвореног, радозналост ума. Тадашњи моји ученици данас су кадети друге године Војне академије, они ни данас не крију своје одушевљење што су били прва генерација гимназијалаца која је имала прилику да сазна нешто више о вери, да иду на поклоницка путовања, да кроз посете најзначајнијим манастирима и црквама у Србији, али и Хиландару, корену наше православне вере, сазнају још више о историји нашег народа – каже отац Јован.

Катихетска настава постављена је тада на добровољној основи, без било какве обавезе, као један од два изборна предмета, па су деца могла да се одреде између верског и грађанског васпитања. Данас православни катехизис учи пета генерација првака Војне гимназије и може се слободно рећи да им је то један од омиљених предмета. Те часове они, попут својих старијих другова, доживљавају као прилику за релаксацију, за размишљање о верским садржајима, за дискусију о питањима вере православној. Није редак случај да ту наставу похађају и ученици који потичу из породица римокатоличке вероисповести, попут дечака мађарске националности, крштеног римокатолика, који је изразио жељу да, уместо грађанског васпитања, похађа верску наставу, иако је реч о православној катехизису. Уосталом, рекао је тада, ради се о хришћанској вери и похађао је наставу, током које му је указано на разлике у догматском учењу православној и римокатоличке цркве.

– Он је тада питао да ли ће његово присуство да нам смета, и пошто је добио негативан одговор, придружио се својим друговима на часу. Данас је он на Војној академији, биће официр Војске Србије са довољно знања и о православној вери, а не само о оној којој традиционално припада. То је богатство верског живота. Сличан је случај и са децом из традиционално атеистичких породица, која су, такође, изразила жељу да уче о православној вери, ишла су с нама на поклоницка путовања, на којима су на другачији начин доживљавала историју нашег народа. После пет година све то ми представља велико задовољство – каже отац Јован.

Током тих пет година православног катехизиса у Војној гимназији успостављена је традиција прослављања школске славе Светог Саве, по православним канонима, реже се славски колач, пали славска свећа, а ученици који желе да учествују у том обреду имају прилику да покажу шта су научили на часовима.

Верска служба у Војсци Србије

На врху Атоса

– Поред тога, од нашег доласка у Војну гимназију ученицима је омогућено да поште, припрема се посна храна у складу с верским потребама ђака. Ипак, најважније достигнуће је што су ученици разумели да црква није ограничена на порту и манастирски круг, већ да је у људима, ма где били, у учионици, парку, дискотеци... Где год су људи који верују, који себе сматрају делом цркве, имају цркву у себи, у свом срцу, ту је и црква. Успостављена је и традиција посете средишту српске духовности, Хиландару. Тада ученици прве године имају прилику и да се попну на врх православља, 2033 метра високу планину Атос, да тестирају своје физичке способности, спавају у врећама за спавање, под отвореним небом, да провере границе својих могућности. На половини школовања у Војној гимназији ученици имају прилику да на Видовдан иду стазама српске мученичке војске у Првом

светском рату, да посету острва Крф и Видо, да се помолу над Плавом гробницом и костима на дну Јонског мора, да посету Српску кућу на Крфу... Прваци, поред тога, посећују наше православне светиље на румунској граници, ученици другог разреда обилазе Студеницу, Немањину задужбину, ученици трећег разреда Острог, а матуранти своје поклоничко путовање реализују на стазама славних у Првом светском рату. Пошто уче о Дринској, Колубарској, Церској бици, на Мачковом камену, Текеришу у Спомен-костурници у Крупњу и Пецки, историју сагледавају на неки други, животнији начин. На крају, то је и сврха верског васпитања у Војној гимназији – да будуће официре Војске Србије духовно оснажи, да их припреми за искушења војног позива, да развије љубав према свом народу, својој држави и војсци којој припадају – напомиње отац Јован. ■

Искуства савремених армија

Циљ увођења свештеничке службе јесте задовољавање верских потреба и допринос духовном и моралном васпитању припадника оружаних снага, чиме се остварује позитиван утицај на оперативне способности. У остваривању тог циља, задатак војних свештеника је брига о духовном и етичком васпитању припадника војске. Већина тих држава у својим уставима има клаузулу којом је црква одвојена од државе.

Приликом анализе искустава савремених армија констатовано је да верска служба постоји у оружаним снагама Грчке, Сједињених Америчких Држава, Румуније, Немачке, Велике Британије, Канаде, Хрватске, Пољске, Чешке, Босне и Херцеговине, Италије, Мађарске, Аустрије и Белгије. У Оружаним снагама Руске Федерације тренутно је у току процес враћања војних свештеника. Једино оружане снаге Бугарске, Албаније, Бивше Југословенске Републике Македоније и Црне Горе немају верску службу, мада се, када је у питању Албанија, чине напори и да се питање верске службе у војсци уреди. За савремене армије у којима је констатовано постојање војног свештенства, уочене су одређене заједничке карактеристике. Циљ увођења свештеничке службе јесте задовољавање верских потреба и допринос духовном и моралном васпитању припадника оружаних снага, чиме се остварује позитиван утицај на оперативне способности. У остваривању тог циља, задатак војних свештеника је брига о духовном и етичком васпитању припадника војске. Већина тих држава у својим уставима има клаузулу којом је црква одвојена од државе. Свештеници који обављају верску службу у оружаним снагама су у статусу професионалних војних лица – официра са високим образовањем. Они су потчињени командантима, а канонски су одговорни својој цркви, односно верској заједници и имају одређене специфичности статуса официра. Богослужења се врше у верским објектима израђеним и опремљеним у касарнама. У већини земаља у руководећем органу верске службе постоје и свештеници мањинских вероисповести, којима су, такође, загарантован верска права и слободе.

Чињеница да највећи број земаља у чијим оружаним снагама постоје војни свештеници у својим уставима има клаузулу којом је црква одвојена од државе, узроковала је анализу постојећих правних модела одвојености државе од цркава и верских заједница у савременом свету. Та анализа је показала да се појам одвојености државе од цркава и верских заједница, у посткомунистичким друштвима често оптерећен идеолошким наслеђем и на погрешан начин схватан, односи искључиво на област компетенција и надлежности. То, наравно, не значи да држава, с једне стране, и цркве и верске заједнице, с друге, не могу бити у одређеном односу сарадње или кооперације. Констатовано је да у савременом свету постоји више таквих модела по којима су уређени односи држава и цркава и верских заједница.

Правни модели

Модел одвојености државе од цркава и верских заједница настао је у Француској буржоаској револуцији, а његови најтипичнији представници су Француска, Турска и САД. Основна замисао при креирању овог модела била је да се међусобни односи уреде тако да се све активности реализују као потпуно одвојени процеси и да се држава и цркве и верске заједнице ни у једној тачки не додирују. Међутим, показало се да не може баш све тако бити. У примени овог модела одувек су биле присутне бројне противречности, па се у савременом свету све чешће појављују ставови и превладава мишљење да

је у пракси немогуће потпуно одвајање духовне од јавне сфере и да је неопходно ублажити стриктни концепт лаичитета.

Због тога некадашњи милитантни лаицизам, мотивисан непријатељским односом власти према црквама и верским заједницама и тежњом за њиховим елиминисањем из јавног живота, полако прераста у тзв. менаџментски лаицизам. Најбољи пример за то је Француска, која као земља најизразитијег лаицизма у исто време у својим оружаним снагама има војне свештенике – официре. Такође, познате су бројне религијске праксе у јавном и политичком животу у САД, а које се уједно не сматрају нарушавањем принципа секуларности (помињање Бога у химни, слоган „In God We Trust“ на долару, молитве пред почетак рада Конгреса, председничке заклетве са руком на Библији и сл.).

Државна вера

Модел државне вере или државне цркве карактеристичан је за мањи број земаља у којима, више него што је то уобичајено, постоји снажнија веза са црквама. Она своје корене има у ранијим историјским периодима. Велику Британију, на пример, карактерише посебна врста односа државе са The Church of England. Британски монарх је уједно и црквени поглавар, а црквом у пракси управља синод који је под влашћу парламента, док су 26 англиканских бискупа по својој функцији и чланови Горњег дома (Spiritual Lords). Црквено законодавство је уједно и државно и не постоји посебно канонско право ван општег правног система. Такође, Уставом Републике Грчке Православна црква је призната као преовлађујућа, док је црквени устав у форми закона донет од парламента. Ни овај модел није без противречности, па и овде постоје тенденције ка ублажавању или чак напуштању модела, као што је то био случај 2000. године у Краљевини Шведској, када је Лутеранској цркви укинут статус државне цркве.

Модел кооперативне одвојености државе од црква и верских заједница у европским земљама последњих година је у експанзији. Настао је у Немачкој, Аустрији и Белгији, и то као резултат покушаја превазилажења противречности и крајности претходно поменути два модела. Добра воља за дијалогом је његова суштина, а све са циљем усклађивања интереса и превазилажења заједничких проблема. Модел се, између осталог, појавио и као резултат све присутнијег тренда уређивања друштвених односа укључивањем свих заинтересованих актера у решавање проблема од ширег значаја. Познато је да на нивоу целе Европске уније постоје бројна консултативна и саветодавна тела која организују дијалоге са чијим се резултатима упознају доносиоци одлука, чиме се остварује утицај на формулисање политика. То значи и да се послови држава и црква и верских заједница обављају у сарадњи у коју обе стране улазе сопственом одлуком и да се све евентуално спорне ситуације превазилазе заједничким напорима и доласком до решења прихватљивим за обе стране.

Црквено право

Црквено право постоји као посебан сегмент државно-правног система и њиме су уређена бројна питања у областима у којима се преплићу и додирују држава и цркве и верске заједнице. Закон о црквама и верским заједницама у Републици Србији, као и подзаконска регулатива којом је уређено питање слободе вероисповести у Војсци Србије, заснивају се на моделу кооперативне одвојености државе од црква и верских заједница. У нашим условима овај модел на одређени начин представља и реafirмацију древне, често неоправдано нападане византијске симфоније државе и цркве, о чему се може више прочитати у Законоправилу нашег Светог Саве.

У последње време помиње се и четврти модел односа између државе и признатих црква, који фактички представља једну варијанту трећег модела.

Ниједан од поменутих модела не може у потпуности елиминисати противречности световне и духовне сфере, али у исто време не може ни претендовати да буде коначан. Они су непрекидно изложени искуственим проверама и подложни променама, због чега је у демократски уређеним друштвима неприхватљиво да се модел према коме се има посебна склоност прокламује као једини постојећи и искључиво могући.

Остваривање слободе вероисповести у Војсци Србије, поред уважавања искустава српске и југословенске војске из 19. века и прве половине 20. века, као и искустава савремених армија и уз посебан осврт на постојеће правне моделе одвојености држава и црква и верских заједница у савременом свету, уређено је тако да тај сегмент у будућности испољи максимално позитиван ефекат на њене оперативне способности. ■

Стевица КАРАПАНЦИН

Супростављање ЗЛУ СИЛОМ

Будући да је главни задатак војске, као основне организоване оружане силе, да буде носилац оружане борбе и свих других облика оружаног супротстављања непријатељу, питање вере у војсци треба сагледавати првенствено кроз призму рата. Афирмацијом православног погледа на рат отворило би се дубоко извориште морала и мотивације да се отаџбина чува и брани на витешки начин.

Православље се често представља као пацифистичко учење, које безусловно одбацује примену силе, а свака употреба силе код хришћана осуђује се као одступање од основних хришћанских догми и канона и као издаја кључних хришћанских порука о миру, ненасиљу, љубави, слободи, правди.

Као православни често се подмећу нехришћански погледи на супротстављање злу силом, на насиље, рат и мир, што ствара искривљену слику о стварном православном учењу.

Православно схватање о рату, као сложено, не само дубоко религиозно-метафизичко већ и морално-практично животно питање, претпоставља одговор на питање о супротстављању злу силом, о неопходним и достојним путевима тог супротстављања, односно како се супротставити злу силом а не одступити, не одустати и не скренути са Христовог пута.

Праведна сила

Физичко присиљавање човека од стране другог човека само по себи не мора увек да буде зло. Праведна сила, усмерена против злочинца, и злобно насиље, без обзира на кога је усмерено, није једно те исто, а њихово мешање је беспредметно и веома штетно.

На основно питање да ли Православна црква допушта супротстављање злу у крајњем и физичком силом, односно праведном силом, одговор је потврдан, а само једна од потврда су многи свети ратници: Свети Георгије, Свети Димитрије, Срби – Свети кнез Лазар, Свети краљ Милутин, Свети

Хиландарска икона Милоша Обилића

деспот Стефан Лазаревић и други. Руски религијски филозоф Иван Иљин наводи следеће услове који би том приликом требало да буду задовољени: уколико постоји истинско зло; уколико је оно тачно уочено; уколико постоји сила љубави и сила воље у души онога који се злу супротставља и, најзад, ако је спречавање неопходно. У том је случају не само да је допуштено већ је и неопходно спречавати зло физичким присиљавањем, односно праведном силом, свесно идући у опасност, патњу, смрт.

Хришћани су дужни да љубе непријатеље, али само личне непријатеље а не и непријатеље Божије: „Љуби непријатеље своје, гнушај се непријатеља Божијих а непријатеље отачаства сатири“, каже Свети митрополит Филарет Московски. Хришћани су дужни да праштају кад им „сагријешу брат“ и до седамдесет пута седам, ако се он покаје, али опет само за личну увреду, а не и за увреду која је нанесена другој. Православнима није дато право да праштају злочинцима који скрнављују светињу, угрожавају беспомоћне и њихову отаџбину.

Православље, односно Православна црква, јер нема православлa изван Цркве, чува јединство личне савести и одговорности за заједницу, допуштајући учешће у рату „зарад одбране ближњих“, односно заједнице, али ниједног тренутка не ослобађа појединца личне одговорности за чињење зла и греха у рату. Појединац мора да има свест о томе да је увек истовремено и сам пред Богом и члан заједнице. У Косовском завету, као угаоном камену за схватање рата у православлу код Срба, та идеја је посебно изражена.

Косовски завет не значи да се у сукобу две различите норме, две вредности различитог нивоа – хришћанског „Не убиј“ и обавезе да се учествује у рату зарад одбране народа, нације или отаџбине, индивидуално ставља испред за-

једнице и да се одбија учешће у рату у име апстрактног хришћанског пацифизма. Лазарево проклињање: „Ко је Србин и српскога рода, и од српске крви и колена, а не дошо на бој на Косово, не имао од срца порога, ни мушкога ни девојачкога!“, дубоко је укорењено у души српскога народа, као највеће проклетство за оне који избегавају учешће у рату.

Отаџбински и витешки рат

У схватањима о рату у православлу код Срба јасно је изражено трајно оправдавање само строго одбрамбених и ослободилачких ратова, уз наглашавање да примена насиља мора бити ограничена степеном нужности, а понашање усмерено веома строгим системом јасно одређених вредности.

Одбрамбени и ослободилачки ратови заснивају се на следећим битним вредностима: рат је последње средство које следи тек када се исцрпе сва друга средства одвраћања од рата (савет, молба, указивање, упозорење, протест, разумна понуда праведних договора и друго); разлози и циљеви рата морају да буду праведни, сагласни са Божјом правдом; рат се може водити само за одбрану части и слободе народа, земље и за одбрану вере („за крст часни и слободу златну“); рат мора да буде отаџбински и витешки; рат мора да буде народни; циљ рата не сме да буде уништење било ког народа или вере и не сме да буде пљачкашки и упорен против достојанства човека.

Православне хришћане тешко могу да заведу пацифистичке идеје и утопистичке теорије о будућим временима без рата, о „вечном миру“, „комунизму“ и сл. У Новом завету Христос каже: „Чућете ратове и гласове о ратовима. Гледајте да се не уплашите; јер треба све то да се збуди. Али још није крај. Јер ће устати народ на народ и царство на цар-

СВЕТОСАВСКА ИДЕЈА РАТА

„Свети Сава није био војсковођа ни организатор војске, али је он определитељ смисла и циља српске војске. Војска мора бити народна, да би имала своје морално оправдање и благослов цркве. Пре свега народна војска састоји се из синова народа не из робова или плаћеника, као што је случај у империјама. Даље, народна војска има за циљ само и једино да брани народ и народну државу а никако да напада друге народе и руши туђе државе... Војска се не употребљује ни у једном спору са суседним народима докле се претходно не исцрпе сва средства за мирно решење спора. То је свети Сава примером својим показао. Док је краљ Стефан држао војску у приправности да брани свој народ од мађарског краља Андреје и од одметника Стреза, свети Сава се претходно лично упути њима, да их одврати од рата, у чему је и успео.“

Владика Николај ВЕЛИМИРОВИЋ

ство и биће глади и помора и земљотреса по свету“ (Мт 24. 6–7). Наведене речи потврђују да су ратови историјска појава која не мимоилази народе и државе све до последњих времена. Из тога следи да народ и држава, уколико желе независност и слободу, треба да имају и стално изграђују снажну и спремну војску. „Без војске, која духовно и професионално стоји на потребној висини – отаџбина остаје без одбране, држава се распада и нација ишчезава с лица земље“, тврди већ поменути Иван Иљин.

У српском православљу, будући да се сматра да су неки ратови оправдани, а учешће у њима допуштено, питање метода и средстава рата често се разматра и сматра веома значајним. Трајно је изражена свест да изузетност ратних услова не оправдава варварски метод и средства вођења рата. Јустин Поповић експлицитно истиче да је за православне „руководно начело: богочовечански циљеви се остварују само богочовечанским средствима; еванђелским циљевима се стиже само еванђелским путевима“.

Хришћански начин ратовања

Хришћански начин ратовања подразумева: 1) борити се јуначки против непријатеља, срчано и усрдно, мрзећи зло које се пројављује кроз непријатеља, а не човека непријатеља, 2) уколико је разоружан непријатељ више није непријатељ, 3) тело мртвог непријатеља не скрнавити и 4) цивиле не мучити, убијати, силовати. Строго су забрањени плачка и крађа, прељуба и блудничење, псовање и хуљење на Бога и светињу у рату.

Једном речју, српски војници, православни хришћани, у рату би требало да на свој живот пазе строже него у миру, да живе аскетски и девствено, попут монаха, како би сачували највише што је могуће личну чистоту и усредсређеност на војничку дужност.

Из неколико побројаних идеја поимања рата у српском православљу, које због познатих околности није довољно проучено и обрађено, афирмисано и популарисано, може се закључити да оно има изузетну моралну и инструменталну вредност. Моралну, јер постојећи систем вредности не дозвољава да се ни у најжешћој борби и највећим страхотама изгуби људскост и почине безбожна и нечасна дела. Инструменталну, јер уверење о праведности борбе и часном понашању јача борбену способност ратника, спречава расипање енергије и обезоружава непријатеља. У оквиру датог схватања и система вредности ратни злочини су искључени.

Уколико би се регулисањем верских питања у Војсци Југославије обезбедили услови да припадници православне вероисповести остварују своје верске потребе и да се афирмише православни поглед на рат и начин ратовања, отворило би се дубоко извориште морала и мотивације да се отаџбина чува и брани на витешки начин.

Подразумева се да се такво гледиште ником не би наметало, јер наметање вере није супротно само савременим цивилизацијским и демократским тековинама већ је понајпре неспојиво и супротно вери православној.

И на крају, будући да је главни задатак војске, као основне организоване оружане силе, да буде носилац оружане борбе и свих других облика оружаног супростављања непријатељу, питање вере у војсци треба сагледавати првенствено кроз призму рата. Зато то није академско питање, ни питање ради питања, већ насушна животна потреба. ■

Др Борислав ГРОЗДИЋ

Улога вере у животу војника

У војсци Краљевине Србије уведени су војни свештеници да на плану духовног рада подстичу и оплемењују оне елементе војничког духа који су неопходни војсци да победи. То су верност, дисциплина, другарство, честољубље, храброст, великодушност, пожртвовање и, наравно, побожност. На основу таквих циљева, и беседе свештеника биле су усмерене ка потребама предстојећих борбених радњи, али увек у складу са наређењима команданта.

У сваком друштву несумњив је значај веза и односа две веома цењене службе – војничке и свештеничке. Иако се оне по много чему разликују, ипак у условима васпитавања, оспособљавања, обуке, а на крају и борбене употребе ратних јединица, те две службе, те две професије имају заједнички циљ – да одбране човека. С обзиром на то да војска, по својој природи и намени, као најмоћнија сила и најорганизованија, најистрајнија и најпозданија морална снага државе, преузима изузетно одговорне, пресудне и неоспорно тешке задатке, посебно у кризним и ратним временима, у временима од којих веома често зависи и судбина отаџбине, државе и народа, логично је да од свештеника, односно цркве или верске заједнице, очекује потпору у извршавању тих задатака и обавеза.

Уз те напомене ваља имати у виду чињеницу да кроз целу нашу историју налазимо на честе примере да су свештена лица прихватала да поведу народ на устанак, буну или у борбу и бој, показујући завидно јунаштво и страдање са старешинама, војском и народом. Они су увек сматрали да на том плану изузетне мисије војске, њено што боље оспособљавање на моралном, односно духовно-религијском плану, представља један од предуслова ефикасног извршавања одговорних дужности. Зато је било изузетно важно духовно васпитање, пре свега питомаца, а потом активних официра војске, али и других старешина и војника, које су проводили, јачали и оплемењивали тадашњи војни свештеници у Краљевини Србији и доратној Југославији.

Темељније и систематско увођење верског васпитања започето је у Војној академији, од чијег је оснивања, 1850. године, предмет Наука хришћанска једно време изучаван током свих пет година школовања. То говори да је васпитању питомаца будућих официра српске војске у светосавском и националном духу посвећивана изузетна пажња и да је оно било снажно изражено.

У раду са војницима војни свештеници развијали су и осећање честољубља. Тако је, поред осталог, било снажно присутно схватање да евентуална казна треба, пре свега, да погоди осећање части, како би сваки сматрао да је срамотно да буде кажњен. Посебно се водило рачуна да се никако нису смеле примењивати нечасне казне, односно оне које убијају част и достојанство човека и војника, док се злостављање војника строго кажњавало.

Војни свештеници уведени су у војску Краљевине Србије да на плану духовног рада подстичу и оплемењују оне елементе војничког духа који су неопходни војсци да победи. То су верност, дисциплина, другарство, честољубље, храброст, великодушност, пожртвовање и, наравно, побожност. На основу таквих циљева, и беседе свештеника биле су усмерене ка потребама предстојећих борбених радњи, али увек у складу са наређењима команданта.

За војне свештенике бирани су они свештеници који су имали јак осећај за војску, њен живот и дух и задатке које има. Из учешћа наших војних свештеника у ратовима, види се да су били моћан подстицај војсци и помоћ официрима, нарочито у припреми за извођење борбених дејстава. Наши војни свештеници показали су се достојни своје службе за време балканских ратова и Првог светског рата. За време балканских ратова у јединицама српске војске било је распоређено 94 свештеника. Већи део нераспоредених свештеника добровољно су се јавили властима за ангажовање. Балкански ратови били су њихово прво велико искушење и потврда напорног рада, пожртвовања и страдања. О томе су писани многи ратни извештаји и чланци. Иако је тада у *Закону о устројству војске* било регулисано питање да свештеници нису борци, ипак је било и оних који су учествовали као добровољци, а неки су и командовали четама. ■

Др Раде С. Н. Рајић

Духовна брига

Почетак организовања верског живота у српској војсци везан је за 1839. годину, односно доношење *Устроениа гарнизоне војске*, којим је предвиђено постојање војног свештеника у главном штабу и Војног закона, којим је први пут институционално регулисано обављање верске службе. Војни свештеници били су државни чиновници које је, на предлог војног министра, указом постављао краљ. Заштитник свих признатих вероисповести у Краљевини Србији био је краљ, а Уставом је гарантовано право слободног вршења верских обреда.

Укључивање војних свештеника у војску Кнежевине Србије предвиђено је првим војним законом, *Устроением гарнизоне војске*, од 29. маја 1839. године. Територија Кнежевине Србије била је подељена на 17 округа (гарнизона), а у Главном штабу гарнизона постојао је један војни свештеник. *Устроение гарнизонног војинства* од 10. јануара 1845, као и *Закон о устроениу военог штаба сјајаће војске* од 25. октобра 1862, предвиђају постојање војног свештеника у Главном штабу. Устројством целокупне војске од 24. фебруара 1876. одређен је састав команди у случају рата и дефинисано да Главна команда у свом саставу има једног војног владика, а дивизијска и бригадна команда по једног војног свештеника. На основу тог Устројства министар војни донео је 28. маја 1876. *Пропис о дужностима војних свештеника при Врховној команди, команди дивизија и команди бригада*.

При Врховној команди налазио се војни владика, који је био начелник целог свештенства у војсци. Истовремено, он је био настојатељ цркве Врховне команде и његов задатак био је да се служба Божија у јединицама одвија по црквеним правилима и прописима. За време битке његово место одређивао је начелник Штаба Врховне команде, а дужност

Слава на Крфу

му је била да се стара да сви свештеници буду на својим местима ради вршења молитве, бодрења војника и причешћивања оних који су на самрти. Дужности и права војног свештеника дивизије била су иста као и војног владике. Он је, у

СЛАВА

Пред пуковску славу свештеник је светио водицу по канцеларијама и војничким собама. Уочи славе служио је вечерњу службу, а на дан славе литургију, којој су присуствовали командант са официрима команде, одређени број војника, затим изасланици команде или завода из истог гарнизона и гости из грађанства. Сечење колача и благодарење обављано је у кругу касарне. На средину, испред постројене јединице, био је постављен сто на који су стављани колач, кољиво, свећа и вино. Свештеник је стајао према столу окренут на исток, испред њега је била пуковска заставица. Командант је стајао лицем према свештенику, десно од свештеника стајао је старији подофицир, а лево редов или млађи подофицир. Иза свештеника стајали су изасланици и званици. Уколико је било војне музике, стајала је по средини развијеним фронтом или у колони на десном крилу. У току балканских ратова и Првог светског рата пукови су прослављали славу сходно условима на бојишту.

договору са командантом дивизије, одређивао дане и начин одржавања церемонија којима је требало да присуствују све дивизијске јединице – обележавање народних празника, славење добијених битака, давање парастоса погинулим војницима.

Дужности војних свештеника при бригадама одређене су, пре свега, у односу на њихов положај за време рата – да на маршу искористе сваку прилику да изнемогле и клонуле побуде да поднесу напор, да у условима логорског живота охрабрују људе како би подносили оскудицу и друге тешкоће, да пре борбе укажу војницима да ће с вером у Бога победити, а у боју да се налазе код превијалишта како би тешили рањенике и причешћивали они који су на самрти.

На основу Закона о *устројству војске* од 3. јануара 1883, свештеничка служба у војсци одређена је као помоћна струка заједно с ђенералштабном, војнојудском, санитарском, административном, војнотехничком, телеграфском, железничком и поштанском. За цео стални кадар постојао је војни прота, који је живео у престоници и ту вршио свештеничке обреде. За обављање свештеничких радњи у другим гарнизонима код сталног кадра одређивани су месни свештеници, којима је из војног буџета одређивана плата, или им је плаћано по такси за сваки извршени обред. Према члану 83. за војне свештенике у редовној војсци и првом и другом позиву народне војске узимани су калуђери и свештеници закључно с навршених 50 година живота.

Формацијом од 31. јануара 1883. прецизније су одређена места војних свештеника у јединицама активне војске првог и другог позива. У Штабу команде целокупне војске и Штабу дивизијске команде налазио се по један војни прота. На нижим нивоима командовања (пуковски штабови) био је распоређен по један војни свештеник. У јединицама другог позива по један војни свештеник налазио се у штабу пешадијске пуковске команде, штабу коњичког дивизиона и штабу артиљеријског пука.

Војни прота био је државни чиновник, кога је на предлог војног министра указом постављао краљ. Чин војног проте делио се на две класе, од којих је прва одговарала чину мајора, а друга чину капетана прве класе. На основу те поделе војни прота примао је плату и остале принадлежности официра – годишње следовање дрва и новчани додатак за кућног помоћника.

Изменама и допунама Закона о устројству војске од 31. марта 1904. свештеничка струка је укинута, као и положај сталног војног свештеника. Свештеници су могли бити искључиво хонорарни.

Дужности војних свештеника

У српској војсци обављање обреда према верским канонима било је регулисано Војним законом од 31. октобра 1839. године. Војни свештеници били су дужни да својим примером и речима делују на војнике, а за учињене прекршаје били су одговорни Духовном суду.

Поред уобичајених верских обреда, војни свештеници држали су и наставу веронауке, која је, након увођења 23. ја-

нуара 1889, постала обавезан предмет на Вишој и Нижој школи војне академије, у подофицирским школама и као настава за регруте. Предавања су обухватала основна знања о хришћанству – значај крсног знака, основе вере изложене у Символу вере, Десет Божијих заповести и објашњење и учење молитве Оче наш. У гарнизонима Београд, Ниш и Крагујевац веронауку су предавала по два свештеника, а у другим гарнизонима, по један свештеник.

Пријемни испит 1905. године за Вишу школу војне академије садржао је основе вере и основна знања о верским заједницама у Србији. Наставни план за пешадију сталног кадра из 1905. године, у оквиру Теорне наставе, предвиђао је предавање о најнужнијим основама вере – верски значај војничке заклетве, значај владара као Божјег помазаника на земљи, значај војних и осталих власти у верском смислу и значају крста и причешћа. Настава је обухватала и правила понашања војника у богомољама уопште. За време балканских и Првог светског рата настава веронауке одржавана је моралним поукама свештеника, онако како су прилике то захтевале.

Војни свештеник обављао је и заклетву војника. Цео обред обухватао је водоосвећење, поуку коју је свештеник изговарао војницима и чин заклињања. У *Закону военом* из октобра 1839. године дефинисан је начин полагања војне заклетве, који је, зависно од чина, био различит. Официри, од потпоручника до пуковника, заклињали су се тако што су стављали леву руку на Јеванђеље, а десну дизали у висини десног ока држећи састављена три прста. Подофицири и обични војници стојећи испред Јеванђеља дизали су десну руку и изговарали текст заклетве. Заклетва се полагала испред развијене заставе, а након изговарања текста требало је прекрстити се и целивати Јеванђеље.

Војни свештеници вршили су обред освећења заставе, која је Правилима службе била дефинисана као највећа светиња, „дарована од краља и освећена од Бога“. Застави

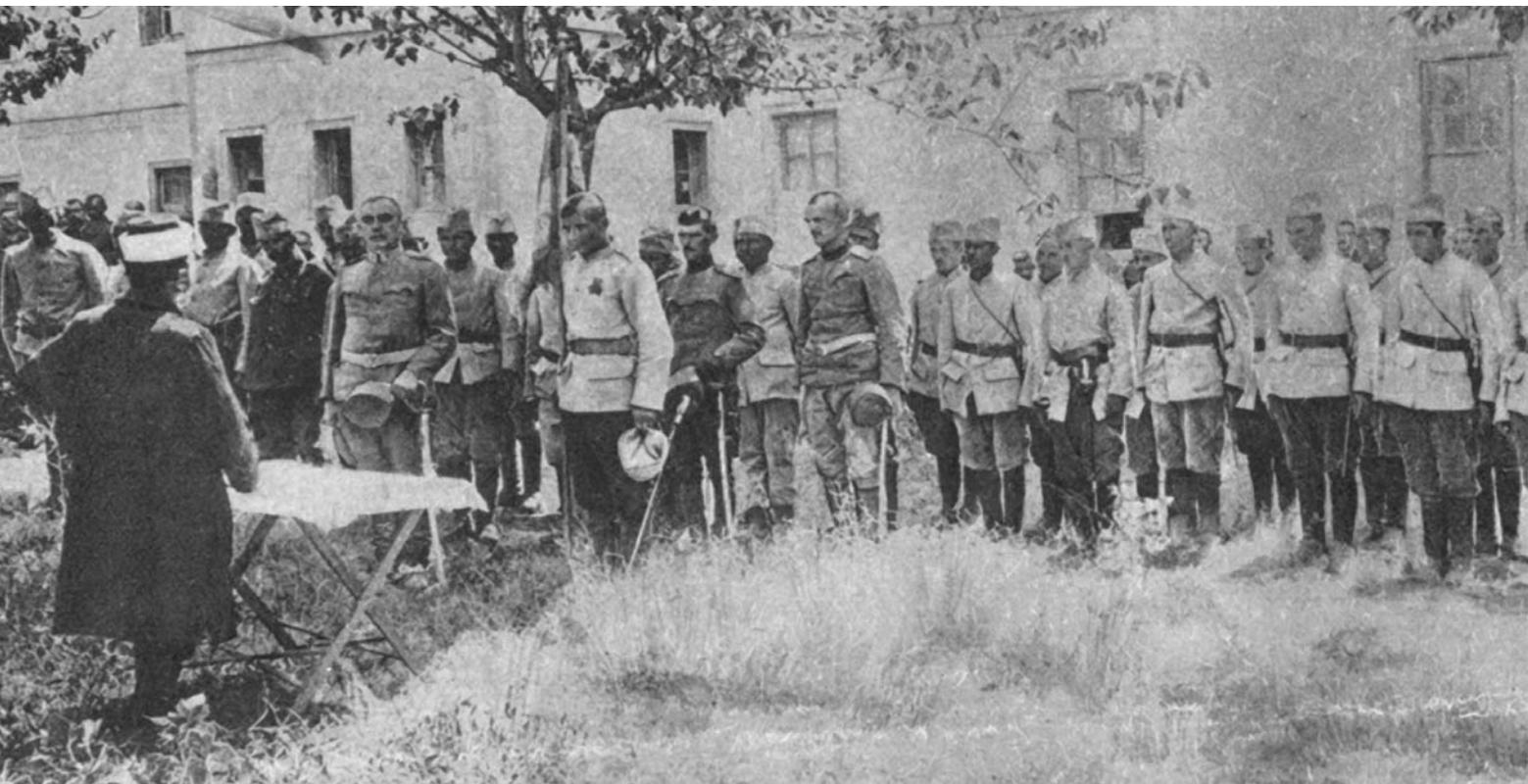
У РАТОВИМА

Подаци о броју војних свештеника у балканским и Првом светском рату још увек су непотпуни. На основу увида у архивску грађу војне провинијенције можемо закључити да је током Првог светског рата у Моравској и Вардарској дивизији било 15 војних свештеника, у Шумадијској 14, Тимочкој осам, у Дунавској 16 и Дринској 13 свештеника – укупно 81 војни свештеник. Протојереј Михаило И. Поповић у књизи „Историјска улога српске цркве у очувању народности и стварању државе“, објављеној у Београду 1933. године, наводи да се у Првом балканском рату борило 118 војних свештеника, у Другом балканском рату 140, а у Првом светском рату 192 војна свештеника.

која није освећена војска није одавала почаст. Нове заставе увек су освећиване на неком пољу. Сто за којим ће свештеник чинодејствовати постављао се испред постројене трупе на десетак корака тако да је свештеник био окренут лицем према војсци. Заставу коју треба осветити доносио је заставник у пратњи ађутанта и стајао на један корак од стола. На крају свечаности свештеник је говорио о значају заставе за јачање храбрости и војничких врлина, као и за очување и јачање вере.

Приликом освећења застави 26. априла 1870. митрополит Михаило је војницима поручио да „гледајући на застави свети крст као симбол наше вере, која је очувала име и народ српски, нигда не заборавите, да вера уздиже дух, улива поуздање и снажи срце да се не страши опасности да не жали пролити крв за веру, Господара и отечество, па тиме мно-

Војни имам заклиње на верносѝ муслимане Срѝске војске

го доприноси да војник не осрамоти заставу на коју се пред Богом и народом свечано заклиње. Послушност, побожност и верност – то су својства која красе војника, која га крепе да издржи тешкоће, које иду упоред с славом доброга и храброга војника”.

Духовна брига о рањеницима

Војни свештеници имали су значајну улогу у свим ратовима у којима је учествовала српска војска. За време балканских ратова 1912. и 1913. године у српској војсци био је референт за вероисповести у Министарству војном, а био је одговоран за рад свих војних свештеника. Дунавска, Моравска, Шумадијска и Дринска дивизија имале су у свом штабу старијег свештеника (протојереја), одговорног за рад војних свештеника у оквиру дивизије. Сваки пук имао је свог пуковског свештеника. Војни свештеници који су учествовали у балканским ратовима остали су у истим јединицама и кад је почео Први светски рат. Свештеници православне, исламске и јеврејске вероисповести у српској војсци били су ангажовани на различитим задацима у току Првог светског рата. Значајно су допринели очувању традиционалних националних и верских вредности и очували висок морал војника у најтежим ратним приликама.

Неговање традиционалних религијских вредности нарочито је долазило до изражаја у тешким тренуцима. Свештеници су, позивајући на народну традицију, јуначке примере из прошлости и осећање националног поноса, успевали да војницима и кад је било најтеже поврате снагу. Светозар Ивошевић, у Првом светском рату војни свештеник 12. пешадијског пука Дринске дивизије, у свом дневнику наводи случајеве да су његове беседе, чак и након нечије погибје, утицале да се међу војницима поврате морал и радост. Описујући поуку коју је држао 4. фебруара 1917. после парастоса палим борцима у пуку, свештеник Ивошевић каже да су старешине и војници осећали душевно задовољство и узбуђење, а он је тога дана, због силног узбуђења, заспао тек око поноћи.

Дужност на којој су војни свештеници били највише ангажовани у току Првог светског рата била је духовна брига о рањеницима и рад у српским и савезничким војним болницама. Они су обилазили рањенике, помагали су им око писања писама, тешили их у тешким тренуцима. Највећи број рањених српских војника био је смештен у војним болницама на острву Видо, у савезничким болницама у Говину, Моратици, Ахилеону, Водени, Верији, Соривићу, Седесу, Самли, Карабуруну. У тим болницама налазио се по један војни свештеник српске војске.

Током Првог светског рата војни свештеници били су ангажовани и приликом прослава државних и верских празника, као и приликом обележавања слава пешадијских и коњичких пукова. Највећи хришћански празници Божић и Васкрс, као и главни празници исламске и јеврејске религије, обележавани су без изузетка сваке године. Служење опела и парастоса погинулим и умрлим војницима била је, такође, једна од дужности војних свештеника. Један од првих за-

бележених помена погинулим српским војницима на грчком тлу извршен је 18. априла 1916. године.

Дивизијски војни свештеници састављали су програм наставе за потребе моралног васпитања војника. Предавања су држали војни свештеници два пута недељно, а свако предавање морало је да буде написано и поднето команданту дивизије на одобрење. Војни свештеници били су ангажовани и приликом полагања заклетве војника.

Српским војним свештеницима дозвољено је 11. фебруара 1916. да током боравка српске војске на Крфу, за парастосе, венчања и опела, користе грчке цркве. На основу утврђеног распореда, литургија на српском језику могла се служити сваке недеље у Саборној цркви, у Цркви Светог Спиридона, Цркви Светих Отаца, Цркви Светог Јована и у Цркви Светог Таксорха. За парастосе, венчања, опела, српским свештеницима је била намењена Црква Светог Спиридона. У Солуну српска војска користила је Цркву Светог Саве, а у Микри Цркву Светог Ђорђа. Према потреби, коришћене су и друге грчке цркве.

Редовно су одржавана благодарења и помени којима је присуствовао одређени број војника и старешина. Врховна команда упутила је 18. фебруара 1916. обавештење да све јединице могу да упућују војнике у цркву. Српски министар просвете и црквених послова Љуба Давидовић предузео је почетком априла 1916. године активности на организовању верске службе у православној цркви на острву Крф која је додељена српској војсци. Сви свештеници и богослови који су радили у цркви и даље су примали припадљености од војске и њихова служба третирана је као војна дужност. Крајем маја 1916. године команда Моравског пешадијског пука саградила је за потребе својих војника пољску цркву.

Велики број војних свештеника разрешен је војне дужности почев од октобра 1918. године и упућен на редовне обавезе у градовима (парохијама). На основу молбе министра просвете и црквених послова, министар војни је 23. новембра 1918. донео наређење о ослобађању од дужности свештеника у оперативним јединицама. Крајем новембра 1918. године покренут је поступак за утврђивање тачног броја рањених и погинулих свештеника, а крајем децембра све јединице српске војске имале су формиране спискове свештеника који су ослобођени дужности и враћени у своје парохије. Свештеници који су желели да наставе своје активности у оквиру војске могли су, сходно потребама службе, да буду премештени у своје раније парохије и да наставе да раде као војни свештеници.

У Краљевини Југославији

За основни модел, по коме је установљен положај свештеника у војсци Краљевине Југославије, узета су решења која су постојала у војсци Краљевине Србије. У новим условима мултиетничке и мултиконфесионе Краљевине Југославије требао је пронаћи решења која би одговарала свим верским заједницама. У Закључку Министарског савета, објављеном 26. маја 1919, извршена је подела свештеника на

класе и одређена годишња плата према одговарајућим официрским чиновима. Прва класа била је једнака чину мајора, а 5. класа чину потпоручника. Постојање војних свештеника у јединицама било је предвиђено и Привременим правилима службе из 1919. године. Ту је дат детаљан опис дужности, које су се обухватале њихово чинодејствовање за време полагања заклетве, освећење заставе, прославе државних и верских светковина, недељне и празничне службе, освећења водице и просторија, те исповедање и причешћивање војника и старешина.

Министарски савет одлучивао је на седници од 30. јануара 1920. о војним свештеницима оних вероисповести које су признате у Краљевини. Свештеници су подељени на сталне и хонорарне. Сталне војне свештенике постављао је краљ указом, а предлагао их је министар војни и морнарице, уз договор с министром вера. Служба сталних војних свештеника подељена је на три класе. За војног свештеника прве класе могао је бити постављен кандидат који је у свештеничком чину провео најмање петнаест година, за свештеника друге класе постављани су кандидати који су као свештеници провели најмање десет година, за свештеника треће класе кандидати с најмање пет година свештеничког рада.

За све три класе узиман је у обзир успех у вршењу досадашње службе, квалификације, стручна спрема и понашање. Хонорарне војне свештенике постављао је по потреби службе министар војни и морнарице, уз договор с министром вера. Кандидати за хонорарне војне свештенике морали су бити држављани Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и примерног владања.

Међу свештеницима православне, римокатоличке и исламске вероисповести биран је по један војни свештеник прве класе који је био начелник свештеничке струке своје вероисповести. Формацијски ти свештеници били су референти министра војске и морнарице. По потреби министар војни могао је да одреди и референта за друге признате вероисповести.

Сталним војним свештеницима била је одређена годишња плата и припадљности, сходно њиховом положају. Свештеник прве класе био је у рангу мајора, свештеник друге класе у рангу капетана прве класе, а свештеник треће класе у рангу капетана друге класе. Према истом рангирању, свештеници су од државе имали стан и храну, као и лечење у болницама. Када је реч о пензионом стажу, свештеницима је рачунато и време пре ступања у војску, као и двоструки

стаж за учешће у рату. У случају мобилизације и рата свештеници из грађанства имали су све припадности као и резервни официри одговарајућег ранга. Припадности хонорарним војним свештеницима одређивао је министар војни, у споразуму с министром вера, у границама одобреног буџета. Одлуком Министарског савета свештеници који су се налазили у српској војсци и као такви остали и даље у војсци, задржали су раније стечена права.

Оцењивање војних свештеника вршиле су једном годишње њихове претпостављене старешине у војсци. За сваку годину Министарство војно и морнарице достављало је оцене Министарству вера, које их је даље прослеђивало представницима одговарајућих вероисповести. За учињене преступе по питању војне дисциплине свештеници су потпадали под надлежност војних судова, а за кривице свештеничке природе под надлежност духовних судова.

Указом наследника престола од 20. октобра 1920. постављена је прва група војних свештеника који су дужност обављали према новим прописима. Пошто су до краја 1920. године новопостављени војни свештеници ступили на дужност, министар војни је 13. јануара 1921. наредио да се у свим гарнизонима разреше дужности дотадашњи свештеници и да му се о томе поднесе извештај.

У споразуму с Министарством вера и надлежним верским представницима, Министарство војске и морнарице објавило је 12. новембра 1920. објашњење о регулисању верских односа разних вероисповести у војсци и морнарици. Објашњењем је прецизиран делокруг рада војних свештеника, с обзиром на то да важеће Правило службе није било у складу с одлуком Министарског савета од 30. јануара 1920. године. Прописано је да верске обреде код војника православне и римокатоличке вероисповести може вршити само њихов војни свештеник, док је сахрану војника евангелистичке вероисповести могао извршити војни све-

штеник било које хришћанске вероисповести. Причешће евангелиста, уколико немају свог свештеника, вршио је православни свештеник. За време читања молитве војници исламске вероисповести били су посебно постројени, а сахрану умрлог могао је извршити и обичан војник који је знао исламски верски обред. Војници јеврејске вероисповести стајали су на молитви с осталим војницима, а сахрану је могао извршити само њихов војни или цивилни свештеник.

Краљ Александар потписао је 26. јануара 1922. Закон о регулисању положаја војних свештеника. Потом је министар војни и морнарице ђенерал Милош Васић, на основу Закона о устројству војске, прописао Правило о дужности-

ма војних свештеника 4. маја 1922. године. Дужности војних свештеника подељене су на опште и посебне. Под општим дужностима подразумевано је вршење свих вероисповедних послова у војсци и морнарици, као и вршење административних послова који су у вези с вероисповедним пословима. Свештеник је вршио своје дужности у складу с црквено-верским прописима одређене вероисповести и у складу с војним и државним законима.

Обавеза војних свештеника

Војни свештеник био је дужан да негује религиозну и моралну свест у војсци свим средствима које вера пружа, речју и делом, поуком и опоменом, а нарочито личним примером. Својим деловањем код војника је требало да јача храброст и издржљивост, честољубље, осећај дужности и дисциплине, поштовање претпостављених, дружељубље без обзира на конфесионе разлике и националност, као и дубоку верност и оданост краљу и отаџбини.

Празничним данима и недељом војни свештеник је у цркви, или одређеним просторијама, држао службу Божију. Притом је морао водити рачуна да у току једног месеца служби присуствују сви војници из гарнизона. Том приликом држао је проповедање о вер-

ским и моралним истинама, с обзиром на прилике и потребе војника. Извршавање свих верских тајни, нарочито свете тајне исповести и причешћа у време постова, била је редовна дужност свештеника.

Према прописаном програму верске наставе у војсци, свештеник је држао часове веронауке и моралног васпитања у трупи и војним школама. Разговори и изрицање одговарајућих поука војницима у гарнизону, болеснима у војним болницама, кажњенима у војним затворима били су свакодневна дужност војног свештеника. Свештеник је старањем да војници читају корисне књи-

ге, приређивањем предавања и лепе забаве, као и другим просветним средствима, подизао културни ниво војника. Повремено је путовао у оближње гарнизоне у којима није било свештеника одговарајуће вероисповести и тамо вршио потребну службу, а био је надлежан и за верске потребе старешина и њихових породица.

Полагање заклетве војника и учешће на народним и државним светковинама, вођење црквених и државних књига (матичне књиге, књиге умрлих) такође је била дужност војног свештеника.

Поменуте дужности војни свештеници били су дужни да извршавају и у ратним приликама, према могућностима.

ОБИЛАЗАК ГАРНИЗОНА

Стални војни свештеници при командама армијских и дивизијских области, поред редовних дужности, имали су и обавезу да једном у три месеца обиђу гарнизоне на својој територији у којима нема ни војних ни парохијских свештеника дотичне вероисповести, „да тамо обаве све потребне верске послове и поуче војнике о свима верским и војничким дужностима које од њих очекује Отаџбина“. Обилазак је требало извршити од 1. до 15. марта, јуна, септембра и децембра. Свештеник је у једном гарнизону могао да се задржи највише два дана. Финансијска средства за путовање одређивали су команданти армијских области из средстава додељених за службена путовања. На основу указане потребе, министар војни је 30. маја 1928. наредио да војни свештеници приликом обиласка гарнизона држе и часове веронауке.

У току борбе дужност војног свештеника била је да се налази у болници, односно превијалишту, како би тешио рањене и оне који су на самрти.

Војни свештеници на служби у штабовима армијских и дивизијских области обављали су и дужност референта. Подносили су командантима предлоге и давали мишљења за све вероисповедне послове своје вероисповести. При крају године они су подносили извештај министру војске и морнарице о пословима подручног војног свештенства. Правило службе и даље је остало нормативно-правни документ којим су детаљно објашњене делатности војних свештеника у конкретним ситуацијама.

Мешање надлежности

Главни одбор Српског православног свештеничког удружења послао је 16. маја 1922. министру вера примедбу на део Правила о дужностима војних свештеника који се односи на надлежност војних свештеника над официрима и њиховим породицама. Свештеничко удружење је сматрало да се на тај начин војни свештеници мешају у послове парохијских свештеника, што је, с обзиром на неповредивост парохије, било незаконито. Министар војни је желео да о томе од Министарства вера сазна мишљење осталих верских заједница како би, евентуално, извршио тражене измене.

Став Муслиманског одсека Министарства вера био је да измене није потребно вршити. Католички одсек дао је објашњење да је Света столица регулисала однос војних

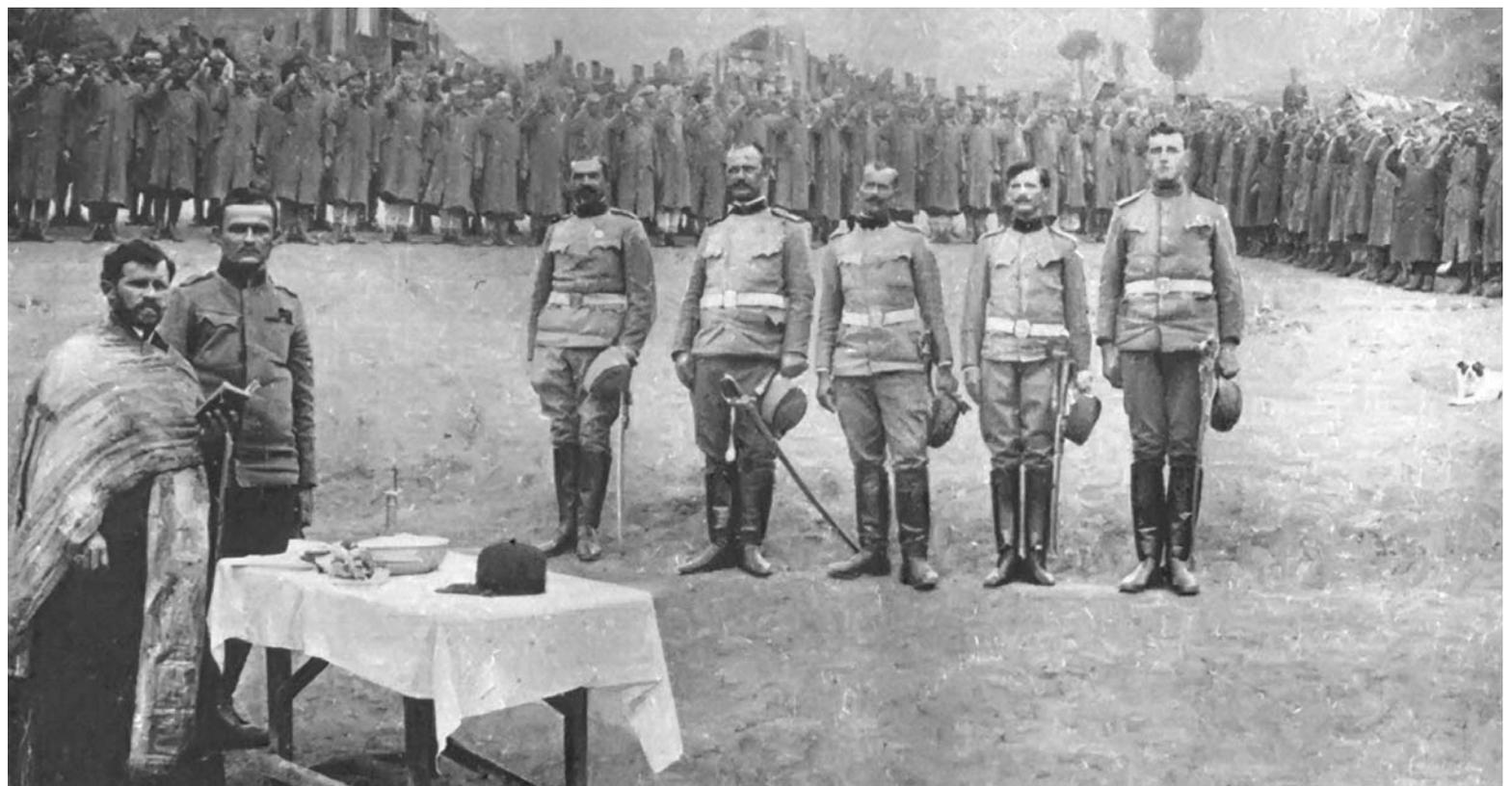
и парохијских свештеника и да су, по католичком црквеном праву, војни свештеници изједначени с парохијским, тако да њима одговара тренутна формулација дата у Правилу о дужностима војних свештеника. Предложили су да би исправније било да Правило о дужностима војних свештеника има само два члана. У првом би требало да стоји да су војни свештеници редовни душебрижници војних лица са свим правима и дужностима парохијских свештеника, а у другом да под душебрижничку надлежност војних свештеника спадају сви активни и резервни официри, подофицири и војни чиновници са својим породицама, као и „сва момчад док су на активној војној дужности“. За њих је такво решење било једино исправно, али су оставили могућност да компетенције између војних и парохијских свештеника буду решене у споразуму с надлежним духовним властима појединих конфесија и Министарством вера.

Сматрали су да је једино исправно становиште оно по коме су војни свештеници редовни душебрижници војних лица са свим духовним правима и дужностима парохијских свештеника. У супротном, војно свештенство би изгубило сваки смисао постојања, јер би се „спорадично вршење само извесних свечаносних чина дало лако надоместити много јефтинијим сурогатом хонорарних војних свештеника или до потребе свештеничких изасланика.“

С обзиром на различита мишљења верских заједница, Министарство војно је дотадашње решење о надлежности војних свештеника у Правилу о дужностима војних свеште-

ЗАКОНСКИ ТЕМЕЉИ

Основни правни акт на основу кога је одређиван положај и делокруг рада војних свештеника била је Уредба о Министарству Војске и Морнарице. Прва Уредба донета је 14. септембра 1923, а у оквиру ње био је и Закон о устројству војске и морнарице. Референти за вероисповест налазили су се у Трећем одсеку Другог (ађутантског) одељења Министарства војске и морнарице. Правно гледано, струка сталних војних свештеника формирана је управо доношењем тог закона.

ника ограничило на војне свештенике римокатоличке и муслиманске вероисповести, док је православним војним свештеницима прописана нова одредба. Православни војни свештеници добили су надлежност над војним лицима искључиво у оквиру војних установа и нису се смели мешати у ресор парохиских свештеника. Изузетак је био у случају да у гарнизону није било парохиског свештеника, или ако би парохиски свештеник дозволио чинодејствовање војном свештенику. Измена је учињена и у погледу вођења протокола. Војни свештеник је водио протокол умрлих војних лица у војним установама или оних у парохији које је он сахранио.

У погледу надлежности и права војних свештеника вршене су различите измене путем наређења и објашњења министра војног и морнарице. Наређењем од 12. априла 1924. војни свештеник је при сахрани официра, подофицира и осталих „указних“ војних службеника чинодејствовао и обављао црквене обреде по дужности и бесплатно. У објашњењу од 21. јула 1924. каже се да, поред парохиског свештеника, опело може вршити и војни свештеник, уколико га одреди надлежни командант. Наређењем министра војног и морнарице, армијског ђенерала Стевана Хаџића, од 22. децембра 1928, олакшано је лечење породица војних свештеника у војним болницама. Заједно с породицама официра, подофицира, војних чиновника и капелника, породице војних свештеника плаћале су половину од предвиђене таксе за болничко лечење. Према објашњењу министра војног од 5. децембра 1930. војни свештеници су били дужни да све свештенорадње врше бесплатно и код жандармерије, као саставном делу војске.

Резервни војни свештеници повремено су позивани на војне вежбе. Имали су исти положај као и официри одговарајућег чина, али њихов статус није решен на одговарајући начин. Наређењем министра војске и морнарице од 21. маја 1940. отпуштени су из јединица сви резервни војни свештеници, јер за њих није било регулисано питање одеда, плате, ранга, чина и односа према старешинама и особљу у војсци.

Слабљење положаја

Према Закону о устројству војске и морнарице од 6. септембра 1929. стални војни свештеници и војни свештеници у резерви преведени су у чиновнике грађанског реда, а њихов положај није предвиђен ни по мирнодопској ни по ратној формацији. Доношењем тог закона струка сталних војних свештеника је укинута. Војним свештеницима је одузета класа која је одређивала њихов положај, па су званично вођени као гарнизонски свештеници. Ови свештеници су одређени на службу при гарнизонским управама, односно при командама места. Вршили су верске обреде, изводили верску наставу и начелно имали сва права и дужности које су имали као војни свештеници. Међутим, у пракси је било много другачије. Положај чиновника грађанског реда у многоме је одређивао њихов статус у јединицама. По свом рангу практично су били испод нижих официра, чиме су изгубили на ауторитету. Такође, били су запостављени и у односу на колеге свештенике који су радили као државни чиновници у другим министарствима. Свештеници у Министарству војске и морнарице нису имали могућности за на-

предовање у служби као свештеници у Министарству вера или Министарству правде, а били су и у много горем материјалном положају.

Настојања верских референата да својим положајем у Министарству војске и морнарице утичу на побољшање статуса војних свештеника била су изражена у различитим рефератима и документима. Заступник референта за католичку вероисповест, 11. октобра 1935. у обраћању начелнику Ђенералштабног одељења по питању уписа свештеника у регистар војних обвезника и о статусу ђакона у католичкој цркви, користио је прилику да подсети да су референти за вероисповести у току 1933. и 1934. године молили да се активни свештеници који су чиновници грађанског реда преведу у војне чиновнике. Навео је да би тај издатак за државу био безначајан, али би „од свештеничке струке у војсци био радосно и с дубоким признањем дочекан“. Сматрао је да је поред тога потребно решити питање резервних војних свештеника и униформисање свештеника за време рата и мира. Напоменуо је да су све црквене власти дале сагласност да војни свештеници за време рата носе униформу сиве боје и чизме, као и да су сва потребна документа о томе достављена начелнику Главног ђенералштаба.

Положајем војних свештеника крајем тридесетих година били су незадовољни представници свих вероисповести у Краљевини Југославији. Референти за вероисповест Министарства војске и морнарице упутили су 8. јуна 1937. реферат начелнику ђенералштабног одељења и предложили пројекат Уредбе о војносвештеничкој струци у мирно и ратно доба. Према пројекту Уредбе, војним свештеницима био би враћен положај војних чиновника и тиме би добили ранија права. Референти за вероисповести нагласили су да је доношење Уредбе безусловно потребно како би свако знао своја права и дужности.

Православни војни свештеници у Министарству војске и морнарице били су посебно незадовољни положајем. Уредбом о рангу римокатоличких богословских школа од 7. јуна 1940. римокатоличким богословијама признат је ранг факултета. Свештеник скопског гарнизона протојереј Поповић у писму од 6. септембра 1940. митрополиту скопском Јосифу говори о бедном стању војних свештеника, а посебно указује на запостављеност православних свештеника у односу на римокатоличке свештенике, који готово сви имају звање доктора теологије.

Једно од последњих заједничких обраћања референата за православну, римокатоличку и исламску вероисповест начелнику Ђенералштабног одељења уследило је 5. децембра 1940. године. Референти све три вероисповести констатовали су да у њихови предлози за побољшање положаја војносвештеничке струке нису узети у обзир и да је незадовољство војних свештеника положајем у војсци велико. Упркос настојањима све три конфесије да војни свештеници у војсци Краљевине Југославије добију одговарајући положај у државној (војној) хијерархији, до избијања Другог светског рата и укидања прве Југославије они нису преведени у ред војних чиновника и изједначени у плати и припадностима с официрима. ■

Др Миљан МИЛКИЋ

Црква Ружица на Калемегдану

